

Pronomenet *hen*

Att skilja på *hen* och *hen*

Hen används på olika sätt och grovt kan man urskilja två användningsområden. För det första kan *hen* användas som ett alternativ till uttryck som *han eller hon* eller *vederbörande* i fall där könstillhörigheten är okänd, oväsentlig eller ska otydliggöras. För det andra kan *hen* användas om personer som inte vill kategoriseras i grupperna "man" och "kvinna", eller av personer med normkritiska intentioner som inte vill kategorisera mottagarna i en tvådelad könsuppdelning. Det går också att göra en mer finfördelad kategorisering med hänsyn till bland annat generisk (allmänt; om ingen särskild person) eller specifik referens, men det är dessa två användningsområden som kan vara bra att skilja på av flera skäl: de har (delvis) skilda intentioner, de har skilda alternativformer och de ger upphov till olika rekommendationer.

Hen i generisk funktion eller där kön är oväsentligt, okänt eller ska otydliggöras

Den användning av *hen* som ökat kraftigt under senare tid är där det ersätter uttryck som *vederbörande, hon eller han* eller *den*. Denna användning används dels generiskt, dels när referenten är okänd eller behöver anonymiseras. Alternativen till att använda *hen* i sådan betydelse är inte att använda *han* eller *hon*, utan *hen* står här som alternativ till andra neutrala former som *vederbörande, hon eller han*, omskrivning med plural eller passivering, du-tilltal, *den* etc. Vanligtvis är det bra att i samma text variera sätten att uttrycka könsneutral referens på och *hen* kan alltså ses som ett komplement till de sätt som språket redan har att tillgå.

Diskussionerna om denna användning kan spåras tillbaka till åtminstone 1960-talet – även om bruket hittills har varit sporadiskt och etableringen har låtit vänta på sig. Man menar att ett sådant könsneutralt ord länge har saknats i svenskan och att det här finns en språklig lucka, vilket kan jämföras med att vi har *mamma-pappa-förälder, pojkvän-fickvän-partner, flicka-pojke-barn* och då motsvarande *han-hon-hen*. Genom att använda *hen* på det här sättet behöver man inte säga något om kön – därför att könet är obekant eller oväsentligt i sammanhanget (t.ex. *när kunden returnerar varor måste hen visa kvitto*).

Det är språkbrukarna själva som har möjlighet att förändra språket. Och när språket är i förändring blir språkbrukarna tvungna att göra mer aktiva val. Språkbrukarnas egna ställningstaganden är avgörande för om och när de väljer att skriva *hen* eller inte och i vilken utsträckning de *vill* bidra till etablerandet av bruket av *hen*. En del språkbrukare väljer mindre markerade språkliga konstruktioner, en del använder *hen* av praktiska skäl, medan andra som använder *hen* har normkritiska intentioner.

Men som språkbrukare bör man inte bara ta hänsyn till sina egna intentioner eller föreställningar. Man måste också ta hänsyn till mottagarnas. Där en skribent valt *hen* som ett praktiskt ersättningsord istället för *vederbörande* kan mottagaren uppfatta det som ett starkt normkritiskt värdeord. Denna sammanblandning av intentioner är ofta den som skapar diskussioner och konflikt. *Hen* kan därför ännu inte ses som ett omarkerat och kommunikativt neutralt val i alla sammanhang.

Rekommendation

Om *hen* bör användas eller inte måste avgöras med hänsyn till sammanhanget. *Hen* i sig är ett könsneutralt ord som inte innebär några språkliga hinder, men som ibland väcker irritation hos vissa språkbrukare. Om man skriver till mottagare där risken att *hen* kommer att irritera i vad skribenten bedömer som alltför stor utsträckning, så kan andra könsneutrala strategier väljas för att inte ta för mycket fokus från innehållet i texten. Men i många sammanhang fungerar det utmärkt att använda *hen*, och eftersom utvecklingen går snabbt så blir de sammanhangen allt fler i takt med att användningen ökar. Ett sätt att förhålla sig till *hen* kan också vara att skriva en kommentar till texten med ett förtydligande om varför *hen* används, om man tror att det är motiverat i relation till läsarna.

Det könsöverskridande *hen*

Användningen där någon vill bli omtalad med *hen* är en användning som har etablerats inom hbt-rörelsen. Det är oklart när användningen startade, men man kan se att den är etablerad runt millennieskiftet. I denna användning av *hen* är den normkritiska dimensionen framträdande, där användarna ifrågasätter den tvådelade uppdelningen av kön som finns i vårt pronomensystem. Denna användning av *hen* används ofta vid omnämmandet av specifika personer där de traditionella alternativen är att använda *han* eller *hon*.

Vissa användare av denna normkritiska tillämpning förespråkar ibland att alla *han* och *hon* borde bytas ut mot *hen* som ett sätt att påverka språket och samhället i en mer könsneutral riktning. Man menar att om kön inte reproduceras i pronomensystemet så påverkar det vårt sätt att tänka kring personers könsidentiteter. Huruvida språket har möjlighet att påverka tanken på det sättet vet vi mycket lite om och den lilla forskning som finns på området ger motstridiga resultat.

Ett visst stöd finns i forskningen som visar att hur vi tänker kring personers identiteter påverkas när könsneutrala former används, och att *hen* i viss mån skapar andra bilder hos mottagarna än de könsspecifika *han* och *hon*, men också i större utsträckning än andra könsneutrala strategier som *den* (Wojahn 2012). Resultatet säger dock inte något om när man refererar till specifika personer, utan bara i generisk betydelse. När det gäller referenser till specifika personer pekar forskningen i en annan riktning, och det verkar snarare vara så att språket har mycket liten påverkan på vår uppfattning om referenten när referentens kön är känt (se exempelvis Milles 2008).

Det går heller inte att hävda att de språk som inte har den grammatiska distinktionen av kön (som finska, kinesiska och turkiska) har färre föreställningar om kön (Ledin 2012, Parkvall 2012) även om fler perceptionsundersökningar antagligen behövs för att klargöra detta. Det bör också tilläggas att få driver linjen att *han* och *hon* borde förbjudas i svenskan, utan även de mest normkritiska driver vanligtvis linjen att *hen* ska ses som ett komplement till *hon* och *han*.

Rekommendation:

När en person vill omtalas med *hen* bör den personen få bli det, på samma sätt som det bör respekteras när någon vill omtalas *han* eller *hon*. Rekommendationen gäller alltså när personen själv ger uttryck för en sådan önskan. Värt att notera är dock att alla personer inte föredrar att bli omtalade *hen* – tvärtom kan kön ha en framträdande betydelse i vissa sammanhang, och könsspecifika pronomen kan då vara viktiga. Att omnämna någon som inte vill det med *hen* kan tvärtom fungera utpekande och bidra till exkludering.

Sammanfattande rekommendationer:

- Det finns inga språkliga hinder för att använda *hen*, och det används i alltfler sammanhang, men det kan finnas en risk att ordet drar uppmärksamhet från texten. Det behöver därför avgöras av skribenten, situationen och mottagarna om ordet är lämpligt i sammanhanget eller inte.
- När någon själv vill omtalas *hen* bör detta respekteras. Den som vill bli omtalad som *han* eller *hon* bör på samma sätt respekteras för det.
- Om sammanhanget är oklart eller om skribenten har normkritiska intentioner kan texten förses med en klagörande kommentar om skribentens intentioner med att använda *hen*.

Lästips för den som vill läsa mer:

Fredriksson, Ingrid H, 2012. *Hensyn*. Språkspalt i Sydsvenskan 2012-10-12. Hämtad 2012-11-20.

Karlsson, Anna-Malin, 2012. *Hen upplevs inte som neutralt – än*. Språkspalt i Svenska Dagbladet 2012-02-06.

Ledin, Per, 2012. *Att använda hen*. Inlägg på bloggen påsvenska.se 2012-06-04.

Ledin, Per, 2012. *Hen är ett bra pronomen som inte gör samhället mer jämställt*. Inlägg på bloggen påsvenska.se, 2012-05-01.

Lind Palicki, Lena 2012. *Ordet hen visar att språket aldrig är neutralt*. Publicerad 28 december 2012 på Svt debatt: <http://debatt.svt.se/2012/12/28/ordet-hen-visar-att-sprak-aldrig-ar-neutralt/>

Milles, Karin, 2012 [2008]. *Jämställt språk*. Norstedts.

Milles, Karin, 2011. *Feminist language planning in Sweden. I: Current Issues in Language Planning*.

Parkvall, Mikael 2012?. *"Hen"-kulturer är inte mer jämställda*. Svenska Dagbladet 16 mars 2012. http://www.svd.se/kultur/understrecket/hen-kulturer-ar-inte-mer-jamstallda_6927977.svd

Pauwels, Anne (2001). *Spreading the feminist word: The case of the new courtesy title Ms in Australian. English*. In M. Hellinger & H. Bussmann (Eds.), *Gender across languages: The linguistic representation of women* (pp. 137–152). Amsterdam: John Benjamins. *En sammanfattning av hennes resonemang på sidan 3 i Liddicoats introduktion till Feminist language planning-numret finns här: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14664208.2011.548314>*

Wojahn, Daniel, 2012 uu. *De personliga pronomenens makt. En studie av hur pronomen styr våra föreställningar om personer*. I *Svenskans beskrivning* 32.